
RANKO BUGARSKI

SEMIOTIČKI PRISTUP MUZICI

BEOGRADSKI NAUČNI SKUP
O SEMIOTICI MUZIKE

Pod imenom semiotike danas se u svetu odvija jedna od onih razgranatih interdisciplinarnih delatnosti koje su toliko karakteristične za našu epohu. Poznata i kao semiologija (u kom se slučaju mogu, ali ne moraju, podrazumevati nešto drukčija istraživačka usmerenja), ova disciplina proučava sisteme znakova u njihovom komunikacionom vidu. U njenom delokrugu su različiti prirodni i veštački mehanizmi koji signalizuju određena značenja i putem kojih se mogu prenositi poruke zasnovane na nekom datom kodu. Ovako određen, domen semiotike pokazuje se kao izvanredno prostran, gotovo nepregledan. Stoga se najčešće ne govori toliko o opštoj semiotici koliko o manje ili više posebnim semiotikama — jezika, književnosti, muzike, slikarstva, filma, arhitekture, itd. Prvi kongres Međunarodnog udruženja za semiotičke studije, koji će se održati juna 1974. u Milanu, govori ne samo o današnjoj aktuelnosti ovakvih istraživanja nego i o raznovrsnosti područja na kojima se ona obavljaju. Kongres predviđa rad u osam sekcija, od osnova semiotike do vizuelnih komunikacija i od neverbalnog komunikacionog ponašanja do semiotike naučnih jezika i kibernetičkih sistema.

Muzika je jedna od oblasti koje tek ulaze u kadar semiotičkog razmatranja. Utoliko je značajnije što je Beogradu pripala čast da, sasvim nezavisno od pomenutog svetskog kongresa, bude domaćin prvog u svetu međunarodnog naučnog skupa o semiotici muzike. Skup je održan od 17—21. oktobra 1973. godine u prostorijama Studentskog kulturnog centra. Organizator je bio Centar za kulturnu inicijativu, jedna jugoslovensko-italijanska organizacija osnovana početkom godine sa sedištimu u Beogradu i u Pezaru, a u cilju saradnje na svim poljima kulture i umetnosti. Ovom prilikom ta saradnja prvi put je obuhvatila i oblast nauke, dobijajući u isti mah i širi međunarodni karakter. Priređivači su bili Umetnička akademija u Beogradu i Muzikološki

institut Srpske akademije nauka i umetnosti. Predsednik odbora skupa, podjednako aktivan kao organizator i kao učesnik, bio je dr Dragutin Gostuški. Ovaj sastanak, inače prvi međunarodni kongres sa muzikološkom tematikom koji je ikada održan u Beogradu, pao je na dvadesetpetogodišnjicu Muzikološkog instituta, pa tako predstavlja i svojevrsnu čestitku — tim uspeliju što je skup bio u svakom pogledu primerno organizovan.

Među podnosiocima saopštenja bili su naučnici iz dvanaestak evropskih zemalja i Kanade, od kojih ćemo nabrojati samo neke: Đ. Stefani iz Rima (Gino Stefani: »Situacija u muzičkoj semiotici«), Ž.-Ž. Natje iz Montreala (Jean-Jacques Nattiez: »Od distribucionalne analize do stilističke formalizacije«), E. Karkoška iz Štutgarta (Erhard Karkoschka: »Naučni metodi u muzičkoj analizi«), B. Gasparov iz Tartua (Boris Gasparov: »Neki deskriptivni problemi muzičke semantike«), I. Vitanji iz Budimpešte (Ivan Vitanyi: »Struktura opštih idioma u muzici«), T. Knajf iz Zap. Berlina (Tibor Kneif: »Teorija značenja u muzici«), M. Emberti iz Pariza (Michel Imberty: »Semantika muzike — strukturalni pristup, eksperimentalni pristup«), i S. Delijež iz Brisela (Célestin Deliège: »Teorija i praksa strukturalne analize«). Našu zemlju predstavljali su Dragutin Gostuški (»Realnost, jezik, muzika«), Dušan Kostić (»Muzika i komunikacija«), Ivan Focht (»Estetika i semiotika«) i Ivo Supićić (»Problemi značenja u muzici«). Nekj od prijavljenih referenata nisu doputovali, ali su i oni poslali svoje priloge. Povodom pojedinih saopštenja, kao i o opštijim temama, vođena je živa diskusija koja je neretko prelazila u polemiku, a u kojoj su učestvovali i drugi prisutni predstavnici različitih struka. Materijale sa ovog skupa objaviće Centar u Parizu, čime će biti zaokružena njegova uloga u zvaničnom konstituisanju jedne nove naučne discipline. A što se Beograda tiče, ne treba posebno ni isticati da će on ostaviti traga među domaćim muzikolozima, pa donekle i među drugim zainteresovanim posmatračima.

Teško je na sasvim skućenom prostoru dati ocenu naučnog i intelektualnog doprinosa ovog nesumnjivo stimulatavnog, iako u ponečemu nužno nedorečenog sastanka. Spektar razmatranih problema bio je veoma širok; uz opštije teme kakve su već pomenute, bilo je i izveštaja o specifičnijim istraživanjima — uključujući, na primer, kompjutersku analizu Bahovih korala, ili generativnu teoriju švedskih uspavanki. S druge strane, stručna formacija učesnika svedočila je o izrazitoj interdisciplinarnosti: među referentima i diskutantima bilo je muzikologa i lingvista, fizičara i inženjera, filozofa i estetičara. A s treće strane, i pristupi razmatranof problematici prirodno su bili različiti, katkad potpuno oprečni.

Govoreći uopšteno, može se reći da je, naročito među stranim učesnicima, bila prisutna tendencija da se zanemare ili čak otvoreno negiraju doskora aktuelni filozofsko-sociološki i eksperimentalno-psihološki pristupi. Bez ozbiljnije konkurencije, dominirao je pristup iz ugla teorijske i deskriptivne lingvistike — iako su s tim u vezi učinjene i izvesne ograde, posebno od strane domaćih učesnika.

Postoje dva dobra razloga što se semiotika uveliko oslanja na lingvistiku. Jezik je sa više stanovišta primaran i najobuhvatniji semiotički sistem, a nauka o jeziku je u moderno doba postigla zavidne teorijske i metodološke domete, nedostignute u drugim humanističkim oblastima. Stoga ne začuđuje što semiotika od početka uzima neke od svojih glavnih operativnih pojmova iz filozofije jezika, a svoje osnovne analitičke metode iz lingvistike. Time se zapravo ostvaruje predviđanje de Sosira — prvog među lingvistima koji je sagledao semiologiju kao sveobuhvatnu nauku koja uključuje i lingvistiku — da će cela ta šira oblast uzeti za svoj obrazac nauku o jeziku, iako je jezik samo jedan od postojećih znakovnih sistema.

Ali ugledanje muzičke semiotike na lingvistiku, koliko god u načelu možda opravdano a praktično bar zasad neizbežno, krije u sebi i određene opasnosti, pa ovako usmerenom istraživanju valja pristupati dosta oprezno. Ne bi se smelo unapred pretpostaviti da su jezik i muzika strogo analogni formalno-semantički sistemi, organizovani po istim principima ustrojstva, da se njihova forma može adekvatno opisati postuliranjem istih analitičkih nivoa, ili da jezički i muzički znaci znače na sličan način. U kojoj se meri sve ovo može tvrditi, i u svetlu kakvih polaznih hipoteza o prirodi jezika i muzike — to bi tek trebalo utvrditi nezavisnim prethodnim istraživanjem. Ako bi se ovako postupalo, onda bi se moglo govoriti o istinskoj saradnji između dveju disciplina, lingvistike i muzikologije. Takva saradnja bi u nešto daljoj perspektivi — možda uz pomoć apstraktnijih generativnih modela — mogla da doprinese rasvetljavanju onih kognitivnih i perceptivnih mehanizama koji omogućuju postojanje i funkcionisanje obeju fenomena, jezika i muzike. Možda u ovom pravcu leži pravi potencijalni doprinos muzičke semiotike kao discipline koja teži produbljenim saznanjima o znakovnoj prirodi muzike, do kakvih se ne može doći u tradicionalnim okvirima muzičke estetike, niti uz prilaz koji bi ovu novu oblast sveo na granu primenjene lingvistike.

Beogradski sastanak pružio je samo nagoveštaje ovakve orijentacije, i to manje u samim saopštenjima a više u diskusiji. Tu je, inače, do jačeg izražaja došla težnja — koliko god mahom im-

plicitna — da se muzika tretira kao jedna vrsta jezika, i da se u skladu s tim lingvistički modeli manje-više automatski prenose u muzikologiju. U krajnjem izvodu, ovaj postupak ima više zajedničkog sa prevodenjem nego sa upoređivanjem, i ako on odražava sadašnju fazu odnosa između lingvističkih i semiotičkih istraživanja, to svakako nije situacija koja bi za semiotičare bila trajnije prihvatljiva. Biće potrebno da se ispituju još neispitane mogućnosti i da se potraže i nešto drukčija rešenja. U značajna dostignuća beogradskog skupa treba ubrojiti i činjenicu da su ovakva pitanja uzeta u razmatranje, makar i dosta površno i neusklađeno, i da su s tim u vezi preduzeti izvesni koraci ka jasnijem formulisanju predmeta i ciljeva muzičke semiotike. Treba očekivati da će dalji razvoj u ovom pravcu rasvetliti i pitanje jedne adekvatne metodologije za ovu disciplinu. Sve u svemu, skup o kome je ovde izvešteno odlikovao se veoma čujnim disonantnim tonovima, ali u celini nije bio potpuno lišen vizije jedne moguće harmonije.

